

UDK: 27-726.6-428.5
Pregledni rad
Primljeno: travanj 2010.

Pero PRANJIC
Katolički bogoslovni fakultet u Sarajevu
J. Stadlera 5, BiH – 71000 Sarajevo
ppranjic@net.hr

VJERNICI LAICI U CRKVENIM SLUŽBAMA

Sažetak

Suvremeni način života, u kojem se i naglašava i prakticira suodgovornost te briga svih članova jedne zajednice ili društva za opće dobro, itekako se osjeća u današnjoj Crkvi. Velik doprinos tome dao je sam II. vat. sabor dogmatskom konstitucijom o Crkvi – Lumen gentium – Svjetlo naroda, gdje je izričito istakao po poglavljima što je čija zadaća i što na koga spada, ali s naglaskom na to da su svi uključeni, suodgovorni i pozvani na suradnju: od Pape kao namjesnika Kristova preko biskupa i svećenika i sve do posljednjeg vjernika laika. Obilje tih misli o zauzetosti i suodgovornosti imamo i u ostalim saborskim dokumentima.

Ovdje sam htio istaći, radi naših posebnih okolnosti, kakav bi trebao biti kod nas stav hijerarhije, odnosno svećenika prema našim vjernicima laicima, posebno prema vjernicama – ženama. Obradio sam vrijedeće crkvene odredbe: što, kada i u čemu vjernici laici mogu i trebaju pomagati; kako se za tu pomoć moraju pripraviti; kako njihovu pomoć vrednovati, kako ih i koliko njihov rad nagrađivati, posebno na onim područjima i u djelatnostima na kojima oni prednjače pred samim klericima, pa ih se nikako ne smije zaobići, nego ih obilato koristiti.

Skrenuo sam, na koncu pozornost, tumačeći uputu Ecclesiae de mysterio, na opasnosti, odnosno pretjeranosti u koje su upale mnoge krajevne crkve na Zapadu, pa je Sveta Stolica ovim opširnim ali jasnim dokumentom pozvala na suradnju svećenika i laika, ali je i upozorila na ozbiljne teološke i kanonske promašaje nadajući se da će pastiri imati u ovoj Uputi jasan smjerokaz za daljnju ali plodnu suradnju.

Ključne riječi: *dostojanstvo laika, suradnja laika u Crkvi, prava i dužnosti laika, nadoknada laicima za rad i ograničenje njihove službe.*

U ovom vremenu, zbog samog nauka II. vat. koncila i zbog ova-
kva načina života, sve je više vjernika laika zainteresirano i voljno su-
rađivati s duhovnim pastirima. Naime, pastiri su toliko puta ne samo
upućeni na njih nego ih i svesrdno potiču i pozivaju na takvu suradnju,

a često ih hvale zbog njihove odgovornosti te obilate pomoći.¹ Nema, naime, sumnje da neke zadaće u Crkvi kao Božjem narodu oni mogu obaviti vrlo dobro pa i bolje nego sami klerici. Međutim, zbog stvarnog manjka posvećenih službenika, što će se i kod nas brzo osjetiti, vjernici laici su sve potrebniji za razne službe. S druge strane, među svećenicima još ima velike nevjerice, a ponekada čak prezira i omalovažavanja prema njima. Ipak ne uvijek i ne svuda jer postoji i druga krajnost. Kod nekih posvećenih službenika - klerika ima i obratnog pretjerivanja, tj. da vjernicima laicima prepuštaju mnogo toga, da od njih još i više očekuju, makar ti isti posvećeni službenici došli ponekad zbog toga u raskorak s drugim vjernicima pa i s poglavarima! Gdje je tu prava mjera i kako se postaviti?

Kad u ovom prikazu govorim o vjernicima laicima, prvotno mislim na zakonsku odredbu kan. 207. koji naglašava da po *božanskom ustanovljenju među vjernicima ima posvećenih službenika, koji se u pravu nazivaju i klerici, ostali (vjernici) se nazivaju laici*. Upravo će ovdje biti riječi o tim *ostalima*, a oni tvore većinu Božjeg – vjerničkog naroda. Kada pak naglašavam *crkvenu službu*, mislim upravo na ono što je doneseno u kan. 145., § 1.: *Crkvena je služba svaka zadaća trajno ustanovljena bilo božanskom, bilo crkvenom uredbom, koja se vrši u duhovnu svrhu*. Pokušat ću prvo izložiti saborski nauk o vjernicima laicima i prikazati najnovije kanonske odredbe, dakako postavljajući stvari na prave temelje, baš onako kako je želja i nakana Crkve. To bi mnogima moglo biti i pouka i smjerokaz u daljem radu i suradnji s vjernicima laicima.

1. Dostojanstvo vjernika laika i poziv pastira na svestranu suradnju

Da bismo mogli o gornjem podnaslovu pravilno razmišljati, razmotrimo kakav je saborski nauk u konstituciji *Lumen gentium*, (LG), koja cijelo 4. poglavlje posvećuje laicima. Nakon što je u prethodnim dijelovima tog dokumenta Sabor temeljito razložio teološko-dogmatski pojam misterija Crkve (1. poglavlje), pa onda iskristalizirao sasvim nov pogled na Crkvu kao Božji narod (2. poglavlje), zatim istakao da je Crkva kao zajednica po božanskom ustanovljenju hijerarhijski uređena (3. poglavlje), iznio je stav saborskih otaca, a to znači stav crkvenog učiteljstva, o vjernicima laicima u 4. poglavlju. U stvari oni obuhvaćaju

1 Radi potrebe pastoralnih djelatnika – župnika i župnih vikara, u jednostavnijem i skraćenom obliku, a bez „znanstvenog oblikovanja“ napisao sam o sličnoj temi prikaz s naslovom “Odnos i suradnja svećenika s laicima u crkvenim službama”, *Vrhbosna* 3./2009., 307-313. Ovaj posve nov rad proširen je, a unesene su i stručne bilješke te navodi izvornih tekstova.

većinu Božjeg naroda, pa zapravo sve što je u drugom poglavlju o *Božjem narodu* obrazloženo i protumačeno, odnosi se i na njih jer su vjernici i jer su članovi tog naroda, ali Sabor naglašava i njihove vlastitosti: *lako je sve ono što je bilo rečeno o Božjem narodu, jednako upravljeno i laicima, ... ipak neke stvari na njih posebno spadaju* (LG 30). Naime, *njima je svjetovna narav vlastita i posebna. Na laike spada, po njihovu pozivu, da traže kraljevstvo Božje, baveći se vremenitim stvarima i uređujući ih po Bogu... od kojega su pozvani da doprinesu iznutra poput kvasca posvećenju svijeta, vršeći vlastitu dužnost, vođeni evanđeoskim duhom, svijetleći svjedočanstvom svojega života, vjerom, nadom i ljubavlju* (LG 31). Kao dopunu tim mislima treba uvažiti i zakonsku odredbu u kan. 208.: *... s obzirom na dostojanstvo i djelovanje (svih vjernika) vrijedi istinska jednakost kojom svi, svatko prema svojem položaju i službi, sudjeluju u izgradnji Kristova Tijela*. Ali kad govorimo o *vremenitim stvarima*, jedva da je to područje odvojivo od onoga duhovnoga. Uopće teško možemo gledati ih kao zasebne, neovisne cjeline. Stoga na vjernike laike spada, u stvari da su suodgovorni, za svu djelatnost i poslanje Crkve. Vrlo se to lako i još bolje „iščitava“ iz saborskog nauka, ako ga gledamo u cjelini.²

Ta njihova suradnja i služba u Crkvi ostvaruje se posebno kroz apostolat, a to je svojevrsno *svećeničko i proročko služenje* (LG 34 i 35). U br. 37 te iste konstitucije naglašeno je kakvi su i koji teološki temelji za odnos laika i hijerarhije: *Prije svega laici, kao i svi drugi vjernici, imaju pravo obilno primati od svetih pastira duhovna dobra Crkve. S druge strane oni prema svojem znanju, kompetentnosti i ugledu imaju slobodu, a katkada i dužnost, da reknu svoje mišljenje o stvarima koje se odnose na korist Crkve*. Glede te međusobne pomoći i suradnje, Sabor također kaže (LG, na kraju br. 37): *da se od tih obiteljskih odnosa između laika i pastira moraju očekivati mnoge koristi za Crkvu*.

Slijedom takve temeljne postavke saborskih otaca bila su širom otvorena vrata baš laicima kao najmnogoljudnijoj skupini Božjega naroda da prije svega osobno osjete kako su i oni Crkva. Bio je to također i iskreni poziv njima da se uključe u mnoge aktivnosti, u stvari u prave prvokršćanske službe,³ jer su zajedno s klericima *za Crkvu suodgo-*

2 "Potrebno je naglasiti kako, prema nauku II. vatikanskog sabora, na laike spada ne samo svjetovna sfera nego također i duhovna i eklezijalna. Dogmatska konstitucija o Crkvi u broju 31. potvrđuje kako i na laike spada misija čitavoga kršćanskog naroda u Crkvi i u svijetu, i zato su pozvani sudjelovati u različitim oblicima apostolata u Crkvi". Klara ČAVAR, "Laici u zakonima 1918. i 1983.", *Franjo Herman i Kodeks iz 1917.*, Đakovo, 2008., 191.

3 "Uz one službe, koje su utemeljene na sakramentu Reda, Crkva bi, po uzoru na Pracrkvu, morala strukturalno voditi računa o mnoštvu službi, naime o službama koje su laičkog, a ne kleričkog karaktera. Djela apostolska i Pavlove poslanice ... govore o službama u Crkvi, koje se ne daju svesti samo na tradicionalne tri

vorni. Sabor je u istom smislu nastavio govoriti i u dekretu o njihovu apostolatu *Apostolicam acutositatem*, (AA), koji je proglašen godinu dana kasnije.⁴ Taj dokument prije svega naglašava da su laici *pozvani na apostolat* (prva glava), a vidovi tog apostolata (druga glava) su: a) *evangelizacija*; b) *posvećivanje*; c) *kršćansko oživljavanje vremenitog reda*; d) *karitativna djelatnost*.

No ne smijemo misliti da je to saborsko, teološko i možda pastoralno razmišljanje o značenju, pozivu i ulozi vjernika laika ostalo samo teoretsko, na papiru i u dokumentu, a da je stvarnost i praksa nešto sasvim drukčije zato što se ustaljena stogodišnja mišljenja teško mijenjaju. Sve se to saborsko naučavanje brzo počelo pretakati u život, odnosno ušlo je u kanonske odredbe Crkve po novom ZKP-u iz 1983. godine.⁵ Upravo je iznenađujuće koliko put taj novi Zakonik za svoje zakonske izričaje – kanone, kao jedini izvor i oslonac, posebno kad govori o laicima, navodi saborski nauk iz 16 dokumenata. Dovoljno nam je uzeti novi ZKP, (ono izdanje u kojemu u naslovu piše: *obogaćen naznakom izvora*) te pogledati na dnu stranice pa ćemo se uvjeriti u to.⁶ Dakle, sada su i kanoni prožeti Saborom i željom otaca da se krene sasvim drugim putem od onoga prijašnjeg i ustaljenog. Ne čudi stoga nimalo što je Ivan Pavao II. taj novi ZKP prozvao *Posljednjim dokumentom II. vat. sabora*.

Ne bismo se, međutim, smjeli prevariti pa gledati samo *Drugu knjigu ZKP-a* s naslovom *Božji narod*, posebno ne drugi naslov te knjige koji obrađuje *Obveze i prava vjernika laika* (kann. 224.-231.) jer u tih 8 kanona nije se moglo nikako prereći – uzakoniti cjelovito saborsko naučavanje o laicima, premda je i tu uočljivo i vrlo znakovito da samo tih 8 novih odredaba – kanona upućuje 43 puta na saborske dokumente, a kao svoj izvor navode još 5-6 puta papinske posaborske dokumente, a to je onda nepunih pedesetak navoda, uputa na izvore, u stvari na ono što Sabor kaže, odnosno tvrdnja da se dotični kanon temelji na saborskom nauku. No u ZKP-u, radi jasnoće i pravničkog stila, upotrijebljen je samo kratak i sažet izričaj, a srž i duh Sabora uključeni su i bilješke na dnu teksta za svaki kanon na to upućuju.⁷ Stoga, da bismo shvatili

službe zaređenih službenika.” Marijan VALKOVIĆ, „Kršćanin danas, pitanje laičke duhovnosti“, *Bogoslovska smotra*, 57 (1987.), 208.

4 U stvari LG je proglašena 21. studenog 1964. god., a AA 28. listopada 1965. god.

5 Budući da ću u ovom radu često navoditi prethodni Zakonik kanonskog prava, a i ovaj novi, upotrebljavat ću kratice: za Zakonik iz 1917. bit će oznaka *CIC'17*, a za ovaj novi samo *ZKP*, pa pri čitanju treba o tome voditi računa.

6 PONTIFICIA COMMISSIO CODICI IURIS CANONICI AUTHENTICE INTERPRETANDO, *Codex iuris canonici, fontium annotatione et indice analytico-alphabetico auctus*, Libreria editrice Vaticana, 1989., a hrvat. izdanje GK, Zagreb, 1996.

7 Klara ČAVAR opširnije tumači kann. 225.-228., koji govore o apostolatu laika, o vlastitosti njihova djelovanja u ženidbenom staležu, o njihovoj slobodi i struč-

važnost i domet kanonske odredbe, moramo pročitati cjelokupan njegov izvor u saborskim dokumentima.

Budući da su te zakonske postavke o laicima nešto sasvim novo, znakovito je da se ni u jednom od svih tih 8 kanona ne spominje CIC '17.⁸ Uobičajena je, naime, praksa za druge kanone novog Zakonika da se navedu u izvorima i oni kanoni iz prethodnog Zakonika s kojima su nove odredbe nekad potpuno iste, nekad slične, a nekad potpuno različite. Kod tih 8 kanona uopće nema spomena CIC-a'17 jer su te odredbe potpuno nove. Naglašavam, međutim, da je to samo dio zakonskih odredaba koje se izravno odnose na laike, tj. upućuju na njihova prava, dužnosti, na njihovu pomoć suvremenoj Crkvi. Stoga bi dobro trebalo proučiti cjelovite odredbe novog ZKP-a jer se mnoge odnose izravno na laike, odnosno Zakonik vjernike laike često izjednačuje u pravima i dužnostima s klericima, a mnogo puta im čak daje i prednost.

U svojem izlaganju predstavio bih ono bitno o *obvezama i pravima vjernika laika* jer je to zapravo temelj na koji se oslanjaju i drugi propisi novog Zakonika s obzirom na vjernike laike. A od tih drugih kanonskih odredbi pogledat ćemo samo one koje su za nas važne - radi samog naslova i teme koju obrađujemo. Time, međutim, nikako ne možemo iscrpsti sve kanonske odredbe o pravima i dužnostima laika u suvremenoj Crkvi.

Temeljno polazište neka nam bude odredba u kan. 225.: *Laici imaju opću obavezu i pravo raditi na tome da svi ljudi upoznaju i prihvate poruku spasenja*. Navodim bitne, ali istaknute riječi tog kanona, no treba vidjeti čime opravdati tu tvrdnju. Sam kanon to naglašava: *a) zato što Bog to laicima određuje po krštenju i potvrđi; b) zato što u nekim okolnostima ostali svijet samo preko njih – laika – može čuti za evanđelje i upoznati Krista; c) zato što svatko od laika prema svojem položaju prožima i usavršava poredak vremenitih stvari*. Kanon u bilješki

nosti kada su u pitanju vremenita dobra, ali također govori o njihovu sudjelovanju u vlasti upravljanja u Crkvi, premda i kan. 129. i kan. 274. naglašavaju da je baš ta vlast upravljanja pridržana samo klericima. No autorica na temelju kan. 129., § 2. s pravom dodaje: "Međutim ove odredbe ne isključuju da i laici u posebnim slučajevima mogu surađivati u vršenju te vlasti i biti sposobni odnosno prikladni za crkvene službe". ČAVAR, "Laici", 198).

8 CIC '17 je samo u kan. 632. određivao da laici imaju *pravo na duhovu pomoć klerika*, a u kan. 683. im zabranjivao da slučajno ne bi nosili kleričku odjeću. Nikakvih drugih prava ni dužnosti laika taj stari Zakonik ne spominje. Jedino kad govori o *vremenitim dobrima Crkve*, određuje da se od vjernika laika traže *prinosi i doprinosi*, a to su: a) desetine, b) prvine plodova, c) prinosi za sjemenište, d) crkvene takse, e) Petrov novčić, f) pomoć za misije, dodavši svemu tome i g) razne druge doprinose (vidi o tim crkvenim *podavanjima* tumačenje Stephanus SIPOS, *Enchiridion iuris canonici*, Herder, Roma, 1960., 683-685), Bilo je, dakle, po starom Zakoniku, određeno za laike da svestrano Crkvu pomažu.

naglašava da je takva odredba oblikovana na temelju LG 31 i AA 2-4, a bitne tekstove iz tih saborskih dokumenata smo gore vidjeli. Međutim, isti kanon upućuje još i na *Gaudium et spes*, br. 43, gdje stoji: *Laici su dužni ne samo prožimati svijet kršćanskim duhom nego usred ljudskog društva biti Kristovi svjedoci.*

Budući da vjernici laici rastu i žive u obiteljima, odnosno po samoj svojoj naravi tvore obitelj, kan. 226. izravno se na njih odnosi: *Oni koji žive u ženidbenom staležu, imaju posebnu dužnost na izgradnji Božjeg naroda, što se u potpunosti odnosi na roditelje, u stvari na vjernike laike te na njihovu zadaću u odgoju potomstva.*⁹

A kad je u pitanju njihovo djelovanje u samoj društvenoj zajednici, kan. 227. izričito naglašava: *da im se prizna ona sloboda koja pripada svim građanima... no neka se brinu da svoje djelovanje prožmu evanđeoskim duhom i da budu pozorni na nauk Crkve.* Dakle, osim roditeljstva - obitelji, i područje kulture, odgoja, obrazovanja, ekonomije, narodne i međunarodne politike sve je to vlastitost laičkog djelovanja. Na to su i pozvani i treba im priznati dovoljnu slobodu u tom širokom području! Stoga ih treba poticati da baš tu rade što zauzetije i što bolje.¹⁰

Biskupska sinoda 1985. god. bila je posvećena laicima te o tome izdala vrlo važne smjernice o njihovu poslanju i radu u Crkvi, pod naslovom *Ex Ecclesiae coetibus*.¹¹ Bio je to u stvari osvrt sinodalnih otaca na dvadesetogodišnji period suradnje s laicima, tj. na razdoblje od završetka Sabora do tih dana. Ukratko je dan prikaz samog saborskog nauka, a upozoreno je i na neke teške probleme. Biskupi na sinodi sa žaljenjem ističu da su neki vjernici laici toliko zauzeti vremenskim i zemaljskim stvarnostima pa su otišli u *sekularizam*, gdje aktivno rade, ali bez imalo oslonca na vjeru. Međutim, ona bi im jedina mogla i morala biti siguran smjerokaz! Isto tako na ekonomskom, političkom, kulturnom području vjernici laici često svestrano i pomažu i surađuju s drugima, no ne vode ni tu računa o svom kršćanskom identitetu, nego se ravnaju po *nekim načelima koja su s vjerom nespojiva.*

Druga opasnost za njih mogla bi se nazvati bijeg od svijeta – *fuga a mundo*. Smjernice upozoravaju da se vjernici laici ne bi smjeli izjednačiti s redovničkim zajednicama, posebno ne s prvokršćanskim

9 "Ovdje treba spomenuti da nauk II. vat. sabora donosi kako vjernici laici preko obitelji i ženidbenog staleža ne izgrađuju samo Crkvu nego i društvo". ČAVAR, "Laici", 196.

10 "Slobodno izvršavanje tih djelatnosti, ako je prožeto evanđeoskom porukom, a uz poštovanje crkvenog učiteljstva, treba (laicima) ne samo biti priznato kao obavljanje vlastite zadaće nego prije svega kao tipično laičko služenje." Salvatore BERLINGO, "I laici nella Chiesa", *Il fedele cristiano*, EDB, Bologna, 1989., 197.

11 Smjernice pod tim naslovom objavljene su u *Enchiridion Vaticanum* 9., br. 1340-1409.

i srednjovjekovnim, koje su iz sasvim drugih motiva bježale od svijeta. Ne to, nego vjernici laici po svojoj naravi moraju živjeti u svijetu i Bog ih je na to pozvao, ali tu gdje jesu i u tome što rade trebali bi biti zadojeni i vođeni kršćanskim duhom i baš u takvim prilikama apostolski djelovati.¹²

U trećem dijelu spomenute *Smjernice* naglašavaju da su vjernici laici od Krista i pozvani i poslani na takve zadaće, a sadržaj poslanja i poziva je dvostruk: a) njihovo služenje Crkvi; b) služenje čovječanstvu.¹³ *Služiti čovjeku znači podupirati ga u njegovu temeljnom opredjeljenju za Boga, Stvoritelja i Oca. Takva služba prije svega znači pomoći čovjeku da istražuje, otkriva i živi svoju nutarnju religioznu dimenziju, potiče ga da prihvati Boga i dar vjere. Time ga onda uvodi u intimno zajedništvo ljubavi i života s tim istim Bogom.*¹⁴ Pa zar vjernik laik može uopće poželjeti časniju i bolju službu od te?

Isto tako kad je u pitanju - ako smijemo reći - zbijanje vlastitih redova i rad za *vlastitu kuću, tj. za Crkvu*, od vjernika laika traži se još veća briga i suradnja. Naime, papa Ivan Pavao II. je u apostolskoj pobudnici *Christifideles laici – Vjernici laici* (od 30.12. 1988. god.) s pravom naglasio da je *cjelokupnost društvenog života nasilno uzdrmana od snaga rasula i raščovječenja*. No dobronamjerni i poštenu ljudi, unatoč svemu tome traže i pomoć i rješenje problema. Eto, upravo tu vjernici laici, *dosljedni svojemu izvornom zvanju i poslanju, trebaju biti znak i oruđe, otvorena kuća za sve i u službi svih ... seoska česma kojoj svi žedni dolaze.*¹⁵ Papa također skreće pozornost na to da je svako ljudsko stvorenje jedinstveno i neponovljivo, ne samo u svojoj biti nego i u svojem djelovanju, a to djelovanje, doslovno i djelovanje svih laika, mora biti *u službi za druge*, pa Sv. Otac navodi odlomak iz jedne homilije sv. Grgura Velikog: *Svatko je oslonac drugome, a drugi su njegov oslonac.*¹⁶

2. Dužnost i pravo vjernika laika da se priprave

Kan. 229., također u ovoj grupi propisa o laicima, ovako kaže: *Laici imaju obvezu i pravo naučiti kršćanski nauk, prema svojoj sposob-*

12 Vidi o tom opširnije u br. 1351 istog dokumenta. Smjernice ističu što bi trebalo biti bitno njihovo stanovište: "Vjernici laici posjeduju jedinstveni i nedjeljivi identitet jer su istodobno članovi i Crkve i društva". *Ex Ecclesiae coetibus*, br. 22 (*Enchiridion Vaticanum*, 9., br. 1373).

13 *Ex Ecclesiae coetibus*, br. 29 i 30 (*Enchiridion Vaticanum* 9., br. 1384-1385).

14 *Ex Ecclesiae coetibus*, br. 31 (*Enchiridion Vaticanum*, 9., br.1386).

15 Apostolska pobudnica *Christifideles laici - Vjernici laici*, br. 27., KS, Zagreb, 1990., 62-63.

16 *Vjernici laici*, br. 28.

nosti i položaju. Ova zakonska odredba ističe dva razloga za to: a) da bi ga mogli naviještati i braniti; b) da bi mogli vršiti apostolat. Ne misli se ovdje samo učenje osnovnih kršćanskih istina, molitava, katekizamskih natuknica, nego se ističe pravo i potreba studija na fakultetima: njihova je dužnost i pravo čak postizati akademske stupnjeve.¹⁷ Kanon, kao podlogu takve odredbe, upućuje na dekret *Ad gentes*, br. 26., a tamo stoji: *Stoga treba pripremiti i odgajati svu braću i sestre, laike – svakog prema njegovu stanju, da se ne bi našli nedorasli za zahtjeve budućeg djelovanja*. Istodobno kanon upućuje i na dekret o dostojanstvu svakog čovjeka, dosljedno tome i laika, tj. na *Dignitatis humanae*, br. 14. *Svaki učenik ima prema Kristu Učitelju tešku obvezu da primljenu istinu iz dana u dan: a) sve potpunije upozna, b) vjerno navješćuje i c) odlučno brani*.

Gore rečeno se može uzeti kao načelna odredba i zahtjev svakom članu Božjeg naroda, jasno i svim vjernicima laicima jer su oni većina u tom narodu. A kako tek ne bi vrijedila za one pojedince laike koji imaju vlastitu želju s jedne i poziv Crkve s druge strane da budu *posvema, srcem i dušom, umom i voljom Crkvi na raspolaganju*. O njima kan. 231., § 1. kaže: *Laici koji se odrede za posebno služenje Crkve, obvezni su steći prikladan odgoj i znanje, koji se traže za propisno vršenje njihove zadaće, da bi je obavljali savjesno, požrtvovno i marljivo*. Takva struktura kanona kao podlogu ima dekret *Apostolicam actuositatem* (AA). Naime, br. 28. tog dekreta naglašava: *Pripremanje za apostolat pretpostavlja cjelovitu ljudsku formaciju. Laik se mora potpuno uključiti u svoju društvenu sredinu i njezinu kulturu*. Razlog tolikoj temeljitoj pripravi opravdava i drugi dekret, tj. onaj o misijskoj djelatnosti – *Ad gentes* (AG), jer br. 29. ističe: *Treba se (vjernik laik) neprestano usavršavati zbog stalnog rasta i zrelosti ljudske osobe i evolucije problema, što iz dana u dan zahtijeva sve veće znanje i primjerna djelotvornost*.

Ovdje bih podvukao posebno da se sve to odnosi koliko na laike muškarce, toliko isto i na laike žene, ne samo radi jednakosti osoba nego još više radi ženine posebnosti, čak vlastitosti što ih upravo žena ima.¹⁸

17 "Treba (laicima) dopustiti stupanj obrazovanja prema intelektualnim sposobnostima i prema prilikama vremena te potrebama. Laici imaju pravo željeti vrhunsku izobrazbu u svetim znanostima... trebali bi dostići onu razinu koju imaju klerici... pa čak ih i nadići." Alvaro del PORTILLO, *Laici fedeli nella Chiesa*, Giuffrè, Milano, 1999., 231.

18 1976. godina se slavila kao godina žene te je tom prilikom posebna *Papinska komisija za studij o ulozi i važnosti žene* izdala prigodni dokument *Seguito del lavoro* (dana 28. srpnja, 1976. god.). Ta Komisija je preporučila da sama Sveta Stolica studiozno prouči temu da li žene pružaju vlastiti i izvorni doprinos miru u svijetu, gledajući to dakako u kršćanskom i evandeoskom svjetlu. Ista Komisija preporučuje da svaka biskupska konferencija pospješi suradnju žena

Crkvi i društvu su te vlastitosti žene bitne i nezaobilazne.¹⁹ Kolikogod je važno istaći jednakost muškarca i žene, toliko se mora računati upravo na tu ženinu posebnost pa je treba ne samo priznati nego se boriti da žena u Crkvi dođe do punog izražaja. To praktično znači: tako službe i zadaće rasporediti da baš žena djeluje i ostvaruje ono njezino *tipično žensko, njoj svojstveno*.²⁰

Treba uzeti u obzir da su te kanonske odredbe o vjernicima laicima dobile važnost tek na prvu nedjelju došašća 1983. god., tj. kad je novi ZKP stupio na snagu (27. studenog). Uzakonjene su na temelju saborskog nauka, ali su tek 24 godine nakon što je Sabor bio najavljen, i 18 godina nakon njegova zatvaranja došle do izražaja i stvorena je mogućnost da se primjenjuju u praksi.²¹ Dakako, da se kroz taj dugi niz godina puno raspravljalo o vjernicima laicima, oduševljavalo ih se, upućivalo na njihova prava, na obveze, ali to je sve bilo načelno i

u naviještanju evanđelja. Isto tako preporučuje odgoj budućih svećenika, tj. da upoznaju i cijene različite pozive žene te da s njima surađuju na raznim područjima apostolata. Također je naglašeno u dokumentu da katolička sveučilišta pruže teološku i znanstvenu podlogu koja bi vodila poboljšanju odnosa žene i muškarca i u društvu i u Crkvi (vidi cjelovit dokument u *Enchiridion Vaticanum* 5., br. 1155-1170).

- 19 Svakako je nezaobilazan crkveni dokument, kad je riječ o ženi, apostolsko pismo Ivana Pavla II.: *Mulieris dignitatem – Dostojanstvo žene*, od 15. kolovoza 1988. god. Papa je u tom pismu obradio cjelovitu teologiju žene na temelju Biblije, tradicije i otačke nauke, a tu nalazimo znakovitu tvrdnju (br. 30): *Dostojanstvo žene usko se povezuje s ljubavlju što je ona prima upravo radi svoje ženstvenosti i baš jer je žena. ... ona se ne može ostvariti drukčije osim po tome da drugome daruje ljubav* (*Enchiridion Vaticanum* 11., br. 1337) i u zaključku Papa dodaje: "Crkva dakle zahvaljuje za sve žene i svaku pojedinačno, za majke, za sestre za zaručnice, za Bogu posvećene žene. Za žene koje su u službi drugima ... koje pružaju besplatnu ljubav, za žene koje bdiju nad ljudskim stvorenjima u obitelji, za žene koje profesionalno rade, za žene opterećene društvenom odgovornošću... za savršene i slabe žene...Crkva zahvaljuje i za sveukupni ženski genij... za sve karizme koje je Duh Sveti kroz povijest preko žena udijelio Božjem narodu." (br. 31).
- 20 "Od te bitne jednakosti žena svatko treba težiti savršenom ostvarenju onoga svoga vlastitoga. Stoga emancipacija žene treba samoj njoj pružiti mogućnost da stvarno razvije do vrhunca svoje vlastite sposobnosti, i to one koje osobno posjeduje kao jedinstveno biće i koje baš zato ima jer je žena. Zato jednakopravnost i jednakost pred zakonom nisu joj uskrata, nego pretpostavka, ali su i promidžba njezine različitosti, a to je onda obogaćenje svima." PORTILLO, *Laici fedeli nella Chiesa*, 231.
- 21 II. vat. sabor je najavio papa Ivan XXII. 25. siječnja 1959. god. u bazilici sv. Pavla, a završio je proglasom i potpisom zadnje pastoralne konstitucije *Gaudium et spes*, 7. prosinca, 1965. god. Novi ZKP papa Ivan Pavao II. je objavio 25. siječnja, 1983. god. i odredio da stupi na snagu na prvu nedjelju došašća, a to je bio 27. studenog, 1983. god.

općenito. Međutim, po svijetu, po kojem je rasprostranjena jedna sveta katolička i apostolska Crkva, životne prilike su bile vrlo različite. Negdje su laici, kao na Zapadu, već bili dobro izobraženi, (npr. u Italiji, SAD-u, Nizozemskoj, Njemačkoj, itd.), negdje su htjeli i željeli izobrazbu i službe u Crkvi, ali ih je državno-društveno ustrojstvo sputavalo (sve komunističke zemlje),²² a negdje su se, jadnici, borili za golo preživljavanje, i to u bijedi, siromaštvu, čak i krajnjoj nepismenosti (cijeli tzv. *Treći svijet*). To su barem tri velika i sasvim različita područja u kojima su se vjernici laici našli nakon Sabora.

Ne bih htio, osim gornje konstatacije ulaziti u procjenu svih i svakoga. Htio bi se, međutim, osvrnuti na naše stanje te onaj saborski nauk i kanonske odredbe gledati pod vidom naših vlastitih (ne)prilika. Izašli smo, naime, ispod jarma komunizma i taj smo izlazak krvavo platili svi mi katolici u RH i u Republici BiH! Nije ništa bolje prošlo ni ono malo katolika po Srbiji, Crnoj Gori i Makedoniji! Slovenske katolike je Gospod spasio od nevolja sličnih našima, ali im je *nametnuo* drugi jaram: jak utjecaj preobučenih i partijskih preusmjerenih tvrdokornih komunista, pa i oni muku muče, jedva manju nego su ove svih nas drugih iz bivše zajedničke države. Ipak, hvala Bogu, naši su vjernici laici odahnuli jer su dočekali koliko toliko slobode i stekli kakva takva prava! Prije svega imaju pravo govora, pisanja i studiranja što god im se sviđi! Nitko im neće i ne može u tom vidu više stati na put!

Začudo je da su se naši vjernici laici, posebno mlađi, odvažili na taj korak suradnje i zauzetosti u Crkvi. Imamo ih po svim našim katoličkim fakultetima, bogoslovijama, institutima, a da o osnovnim i srednjim katoličkim školama i ne govorimo. Čak bi se usudio reći da se neki od njih upravo *jagme* upisati se kod nas. Ima tu svijesti i uvjerenja da je ovdje bolje, da će manje biti napadani, ponižavani, da se tu osjećaju kao *svoji na svome*, što je i činjenica. Međutim, ima i onih koji si žele od tog studija osigurati rješenje egzistencijalnih problema, o čemu ću dolje više govoriti. Nepobitno je, međutim, da ima i pravih idealista koji na sve to gledaju baš u duhu evanđelja i u duhu Sabora, tj. da i oni imaju pravo i dužnost apostolata i evangelizacije, a za to se žele pripremiti.

Zadivljujuća je stručnost laika u pojedinim životnim područjima, ali i njihova spremnost da Crkvi pomognu. No iz toga slijedi i dužnost Crkve da ih prihvati i uvaži. Uostalom, na to nas obvezuje i

22 Godine 1987. održan je u Zagrebu svećenički tečaj o vjernicima laicima u našim prilikama. Nimalo ne čudi da se tada predavač Jure BARIČEVIĆ upitao: "Da li naši vjernici laici doista aktivno, suodgovorno i stvaralački sudjeluju... u naviještanju vjere – evangelizacija, martirija; u slavljenju vjere – liturgija i molitva; u življenju vjere – diakonia, djelotvorna ljubav; u izgradnji vjerničkog zajedništva – koinonija, komunija?" "Perspektive angažmana vjernika laika u životu i djelovanju naše Crkve", *Bogoslovska smotra* 57 (1987.), 279.

kan. 228., § 2.: *Laici koji se odlikuju potrebnim znanjem, razboritošću i čestitošću prikladni su kao stručnjaci, ili savjetnici i u vijećima pružaju pripomoć crkvenim pastirima.* Kako kanon ističe, oni imaju takve kvalitete osobine: *a) znanje, b) razboritost, c) čestitost.* Pa tko ne bi takvog suradnika poželio i iskoristio, za savjet i za mišljenje pitao, a njegovu pomoć iskoristio? Treba računati na svekolike sektore ljudskog života, gdje su stručnjaci Crkvi potrebni, čak nezamjenjivi. A s druge strane na tim područjima, crkveni ljudi - i to oni od hijerarhije i svete vlasti - baš zbog te *svjetovnosti* su na tom području pravi pravcati *laici* u lošem smislu te riječi. Uzmimo samo kao primjer ekonomsko područje, pa arhitekturu s građevinarstvom, umjetnost - svjetovnu i sakralnu - gdje se stalno nešto novo događa i čemu stvarno mnogi klerici nisu dorasli, niti su to proučavali, a toliki laici su za to baš ljudi od struke!²³ Pa što ih ne bi uzeli? Ne da bi to *trebalo*, nego bi se *moralo* tako učiniti!

Za ekonomsko vijeće biskupije, tj. svake krajevne Crkve, a ona ga mora imati, s razlogom se uzimaju vjernici laici, jer odredba kaže: (kan. 492., § 1.): *vjernici stručni u ekonomiji, i svjetovnom pravu, ako se odlikuju poštenjem.* Baš takvi su mnogi laici: stručni, a često i bogobožni. Upravo zato, a skoro bih rekao obvezatno oni moraju ući u ekonomsko vijeće biskupije (kan. 492., § 1.). Tako je slična kanonska odredba i za župno ekonomsko vijeće - ŽEV (kan. 537.) jer određuje: *Neka župa ima ekonomsko vijeće... u kojem neka odabrani vjernici pomažu župniku u upravljanju župnim dobrima.* Već su davno prošla vremena, kada je župnik bio jedini školovani čovjek u župi! Imamo sada mnogo fakultetskih izobraženih vjernika laika i vrlo su odani Crkvi. Zato su ekonomska vijeća, pastoralna vijeća, katehetska vijeća, građevinska vijeća, vijeća za mlade njima otvorena, a njihova pomoć nezaobilazna! Treba nam ta stručnost, a s time onda dolaze i savjet i pomoć i velika korist za dobro Crkve.

No isti kanon 228., § 1. i nešto drugo određuje: *Laici koji se nađu prikladnima, sposobni su da ih sveti pastiri uzmu za crkvene službe i zadatke, koje mogu vršiti prema pravnim propisima.* Dobrim dijelom, zbog nedostatka duhovnih pastira, sve manjeg broja redovnika i redovnica, a da doskoči rastućim potrebama, Crkva - ne bez Božje providnosti - sve više koristi ovu odredbu i zato upošljava laike za vrlo različite zadatke i *crkvene službe*. Laik i crkvena služba, upravo tako! Samo ih za tu službu treba pripremiti i omogućiti im solidnu stručnu podlogu! Naime dekret *Ad gentes* (AG) u br. 17. s pravom naglašava: *Stoga se njihova izobrazba mora tako usavršiti i prilagoditi kulturnom napretku*

23 "I Sabor i Zakonik ističu da su život u svijetu, bavljenje svjetovnim i vremenitim stvarima, vršenje svjetovnih poslova te prožimanje i usavršavanje vremenitog reda evandeoskim duhom specifično područje apostolata laika." Velimir BLAŽEVIĆ, "Recepcija smjernica II. vat. sabora o laicima u Zakoniku kanonskog prava", *Bogoslovska smotra* 57 (1987.), 232.

da kao valjani suradnici svećeničkog reda uzmognu što bolje vršiti svoju službu, koja je uslijed novih i većih tereta sve teža. O toj raspoloživosti, kao nužnom uvjetu - conditio sine qua non, već u Prvoj knjizi ZKP-a stoji u kan. 149.: Da bi netko bio promaknut za crkvenu službu, mora biti prikladan, tj. mora imati one osobine koje se za dotičnu službu traže po pravnim odredbama.

Kad je već o prikladnosti riječ, ZKP rezolutno u kan. 229., § 3. određuje za laike: *Sposobni su od crkvene vlasti primiti nalog da poučavaju u svetim znanostima. Ovo poučavanje u svetim znanostima je dvostruko: a) poučavanje o vjeri u školama, b) poučavanje tih znanosti na crkvenim ili katoličkim sveučilištima. Kad je u pitanju vjerski odgoj u školama, polaznu odredbu imamo u kan. 804.: Crkvenoj vlasti podložna je katolička vjerska pouka i odgoj, a mjesni ordinarij se brine da se za nastavnike vjerske pouke odrede oni koji se odlikuju: a) pravom naukom; b) svjedočenjem kršćanskog života, c) odgojiteljskim umijećem. S tim u svezi je odmah i odredba kan. 805.: Ordinarij ima pravo imenovati, ili potvrditi vjeroučitelje..., a isto tako ih ukloniti..., ako to traži razlog vjere ili čudoređa.*

Uočavamo li iz ovih odredaba da je to itekako i dužnost i pravo i laika, tj. da na njih spada taj posao vjerskog poučavanja? No to njihovo pravo i dužnost prolazi - ako tako smijem reći - kroz crkveni filter mjesnog ordinarija: on ih *ovlašćuje, podjeljuje im tu službu, ali on ih i nadzire!* Oboje je važno i bitno, a župnik i svećenik na terenu neka s time računa i o tome vodi brigu. Vjeroučitelj u bilo kojoj školi *niti je samostalan niti neovisan o mjesnom župniku.* Treba svatko samo znati kanonsku odredbu i bez imalo ustručavanja prema njoj postupiti. No tko je kriv ako ne zna i po tome se ne ravna! *Ignoti nulla cupido – Tko ne zna nema nikakve ni želje!*

Dodamo li tome i odredbu kan. 776. o obvezi župnika da se *snagom svoje službe brine za katehetsku izobrazbu odraslih, mladih i djece,* uočavamo da je ovdje riječ o nezaobilaznoj suradnji i međuovisnosti: laika da taj posao rade, a imaju i pravo i dužnost, jasno uz dostatnu pripremu i izobrazbu. S druge je strane dužnost i pravo ordinarija da ih za taj posao izravno dekretira! Ali, ta djelatnost laika vjeroučitelja mora biti pod nadzorom župnika, posebno zato *da se djeca priprave za primanje sakramenta pokore, presvete euharistije i za sakrament potvrde.*²⁴

24 Biskupska konferencija BiH je o namještanju vjeroučitelja u školama, temeljem gore navedenih kanonskih odredaba, izdala vlastite propise, objavljene u *Vrhbosni* 4./99. na str. 463-464, te naglašava koje naravne i vjerske vrline treba imati vjeroučitelj i kakvu stručnu spremu. Kandidat pri natječaju, uz ostale dokumente, prilaže i *pismeno mišljenje svojeg župnika*; ordinarij podjeljuje *kanonsku misiju na godinu dana.* Kada to istekne, vjeroučitelj ponovo mora moliti produženje. Tada ordinarij može odlučiti drukčije, a može kanonsko poslanje

Ovako kanonski određena postavka traži korektnu suradnju vjernika laika poučavatelja, s jedne strane, te mjesnog ordinarija, odnosno njegova katehetskog ureda, koji u ime ordinarija stvar vodi, kao i župnika s druge strane. Ako nema suradnje i svatko ne shvati domet svoje dužnosti, stvar može krenuti u krivo, ali to je samo zato što se bilo tko od ovdje nabrojanih ne drži kanonskih odredaba! U takvu su slučaju i nauk Sabora i kanonski propisi izlišni, najmanje pak koristi kritika, prezir, omalovažavanje, ili sukobi i ljutnje!

Sasvim je drugo osposobljavanje vjernika laika *da poučavaju u svetim znanostima* (kan. 229., § 3.). Nije rijedak slučaj u sadašnjem vremenu da baš vjernici laici poučavaju dogmatsku ili moralnu teologiju, crkveno pravo ili bilo koji drugi teološki predmet.²⁵ I laici se, kao i svi drugi na takvim zadacima trebaju odlikovati (kan. 810.) *osim znanstvenom i odgojiteljskom prikladnošću, također cjelovitošću nauka i čestitošću života*. Isti kanon je dao pravo nadležnom poglavaru da onoga tko nema takve osobine *ukloni sa službe*. Kolikogod je Crkvi stalo da ima na tom području stručne i prokušane profesore, ipak tu službu ne uskraćuje i vjernicima laicima. To se vidi i po odredbi kan. 833., a on govori o svima onima, koji zbog važnosti povjerene zadaće moraju položiti zakletvu, jer u br. 7. kaže: *Obvezni su položiti ispovijest vjere nastavnici koji bilo na kojem sveučilištu predaju predmete što se odnose na vjeru ili čudoređe*. Dakle s jedne strane laici, ako su stručni, nisu isključeni ni od takve službe, a s druge moraju se i oni ravnati po kanonskim odredbama, tj. održavati postavljene uvjete.²⁶

Međutim, kad govorimo o laicima i njihovim službama, odredbe *o crkvenim sudovima* imaju posebne propise i tu je, bar nam se na prvi pogled čini, pravo laika nešto ipak više ograničeno jer kan. 1420.,

i opozvati. Istom uputom je određeno da na školu i ravnatelja spada *tražiti katehetu od Katehetskog ureda*, a ne raspisati natječaj, ili se izravno s nekim diplomiranim teologom laikom dogovarati. Katehetski ured mora naći za svaku školu prikladnog katehetu, pismeno priopćiti ravnatelju tko je dekretiran, a tek onda škola s njime potpiše ugovor o radu i o zasnivanju radnog odnosa.

25 "Nema nikakve zapreke da i laici vrše službu poučavanja također pišući i objavljujući djela religioznog i teološkog sadržaja, ... a može ih se postaviti da budu cenzori ili ocjenjivači vjerske i čudoredne ispravnosti knjiga, za čije je objavljivanje i raspačavanje potrebno dopuštenje crkvene vlasti – kan 830. § 1.". BLAŽEVIĆ, "Recepcija smjernica II. vat. sabora", 235.

26 Računajući da će vrlo često i vjernici laici biti na vodećim mjestima, što se tiče crkvenih studija, Alvaro del PORTILLIO s pravom ističe: "Ako se dakle poučavanje temelji na znanju osobe, a ne na njezinu kanonskom položaju (tj. da li je klerik ili laik) i još manje na kojoj je hijerarhijskoj ljestvici, onda poučavati crkvenu znanost pripada onome tko to bolje zna. Uostalom, nad svima onima koji poučavaju bdije hijerarhijski poglavar, i on daje kanonsko poslanje". PORTILLO, "Laici fedeli nella Chiesa", 287.

§ 4. određuje: *I sudski vikari i pridodani suci (njegovi pomoćnici) moraju biti svećenici*, dakle laici su isključeni. Takvu odredbu razumijemo, ako je povežemo s kan. 134., koji govori o vlasti *mjesnih ordinarija*, a u te ubraja različite biskupske vikare, u što spada i sam sudski vikar. A služba bilo kojega naslovnika: *mjesni ordinarij* pretpostavlja *posjedovanje jurisdikcije*, o čemu govori i kan. 129. *Za vlast jurisdikcije po božanskom ustanovljenju sposobni su oni koji su obilježeni svetim redom.*

Dakle, bilo koju vlast ordinarija ne može obnašati vjernik laik zato što nema sv. reda. Međutim, radi potrebe crkvenih sudova, posebno pak zbog manjka svećenika, kan. 1421., § 2. određuje: *Biskupska konferencija može dopustiti da i laici budu postavljeni za suce, a od njih se jedan može uzeti da se sastavi zborni sud.* Jasno, propisi o crkvenim sudovima su mnogo opširniji i točno određeni, pa se svih tih odredaba moraju pridržavati i suci laici, a polazni je uvjet: *da imaju doktorat ili magisterij iz crkvenog prava* (kan. 1420., § 4.).

No ništa ne priječi da laik, kao crkveni pravnik, bude u drugim službama biskupije, pogotovo što danas mnoge krajevne Crkve imaju savjetodavne urede za rješavanje ženidbenih problema. Oni vjernicima daju upute, bilo s obzirom na nastale teškoće, bilo onda kada, s opravdanim razlogom, traže da se pokrene parnica o nevaljanosti braka, pa treba sastaviti pravovaljani zahtjev – tužbu. Zašto tu ne bi mogao pomoći crkveni pravnik - laik? Isto tako, prema kanonskoj odredbi o kancelarima biskupske kurije stoji, (482., § 1.): *osnovna mu je zadaća brinuti se da se spisi kurije sastave i otpreme te da se čuvaju u arhivu.* Nisu rijetki slučajevi da su u biskupijama tu službu ustupili provjerenom laiku, posebno laiku - crkvenom pravniku.²⁷

Kad je u pitanju misijska djelatnost Crkve, kan. 781. određuje: *Misijsku djelatnost treba smatrati osnovnom dužnošću Božjega naroda, i neka svi vjernici preuzmu svoj udio u misijskom djelu.* Takva formulacija kanona uzeta je iz saborskog dekreta *Ad gentes* (AG), br. 35., a o zadaći i dužnosti laika br. 41. tog dekreta kaže: *Laici u crkvenom djelu evangelizacije surađuju i sudjeluju u isti mah kao svjedoci i kao živa sredstva... neka u misijskim zemljama poučavaju u školama, vode vremenite poslove, surađuju u župnoj djelatnosti, uvode i promiču razne oblike laičkog apostolata ... neka pružaju ekonomsku i socijalnu suradnju narodima u razvoju, a na sveučilištima promiču upoznavanje naroda i religija.* I kan. 784. izričito određuje cijeloj Crkvi da se za sveukupnu djelatnost misijskog rada uz svećenike, redovnike i redovnice, za *misionare uzmu i vjernici laici*, što cijela Crkva, ne isključivši ni Crkvu u

²⁷ U CIC-u '17, kan. 372., § 1. bilo je izričito propisano da kancelar mora biti svećenik, u novom ZKP-u, s obzirom na službu, bilo kancelara, bilo bilježnika, slobodno se mogu uzeti i svećenici i laici, muškarci i žene – *Communicationes*, 1981., 121-122, kan. 296. Vidi o tome opširnije Luigija CHIAPPETTA, komentar kanona 483. u *Il Codice di diritto canonico*, I., Dehoniane, Napoli, 1988., 569.

Hrvata, nakon Sabora obilato i čini.

3. U Crkvi uposleni vjernici laici i njihova „radnička“ prava

U svim gore navedenim kanonima i odredbama ZKP-a dao sam naglasak na prava i dužnost laika u Crkvi i te odredbe bi trebalo ne samo poznavati, nego ih ostvariti i u život provesti, odnosno tako se postaviti da ta prava vjernika laika i priznamo i da se ne stvara antagonizam ni omalovažavanje prema njima od strane klerika i redovnika. A stoljećima je bilo nekako tako. Možda u tom smislu klericima i osobama posvećenog života upada u oči i smeta odredba kan. 231., § 2. koja kaže: *Laici koji se trajno ili privremeno odrede za posebno služenje Crkve ... imaju pravo na prikladnu plaću, kojom će moći dolično udovoljiti svojim potrebama i potrebama obitelji; imaju pravo da im se zajamči mirovinsko i zdravstveno osiguranje.*²⁸

Kanon u stvari upućuje na dekret *Ad gentes* (AG) br. 22., gdje piše: *Pastiri Crkve trebaju rado i sa zahvalnošću prihvatiti laike, ali i brinuti se da njihov položaj odgovara zahtjevima pravednosti, naročito što se tiče izvora za uzdržavanje njih i njihovih obitelji.* Slično i za rad u misijama, taj dekret u br. 17. naglašava: *Neka se pravednom plaćom dadne doličan životni položaj i socijalno osiguranje onima koji se posvećuju tom misijskom radu.* Međutim, upada u oči da je ta odredba kan. 231., § 2. sasvim drukčije oblikovana, nego kad je govor o materijalnoj skrbi za klerike, o čemu kan. 281., § 1. kaže: *Klerici, budući da se posvećuju crkvenoj službi, zaslužuju plaću!* Ne kaže se *da imaju pravo na plaću*, što je velika razlika u odnosu na laike, a moglo bi baš to biti razlog za prigovor ili čak pobunu; zašto jedini imaju pravo, a kod drugih, tj. kod klerika je ono zaobiđeno, prešućeno! Treba stoga dobro shvatiti smisao tih riječi, proučiti tijek nastanka i oblikovanja jednog i drugog kanona pa će biti jasnije zašto je baš tako različito uzakonjeno i određeno.²⁹

28 Pravo na odgovarajuću plaću nemaju samo laici koji su trajno ili privremeno u crkvenoj službi nego i svi koji obavljaju neku drugu zadaću prema potpisanom ugovoru, što naglašava kan. 1286., § 2. Vidi o tome: *Münsterischer Kommentar zum Codex iurs canonici*, II., kan. 231., Ludgerus, Münster, Oktober 1987.

29 Laicima, koji su uposleni u Crkvi i to im je osnovno zanimanje, ta plaća je izvor za život i za prehranu obitelji i pravedno je da su ovim kanonom zaštićeni! Klericima je, međutim, Gospodin već u SZ obećao da će im *On biti* glavna potpora i da će se brinuti o njima: *Nemoj imati baštine u zemlji njihovoj, niti sebi stjeći posjeda među njima. Ja sam tvoj dio i tvoja baština* (Br 18,20). Slično tako i Krist govori učenicima koje šalje u život: *Radnik je dostojan svoje plaće* (Lk 10,7). O tome opširnije vidi Pero PRANJIĆ, "I chierici e i beni temporali, specialmente nella dottrina del Vaticano II e nel nuovo Codice 1983.", tesi di laurea, Rim, 1990.,

Gore navedena odredba, s obzirom na plaću laika uključuje šest bitnih stvari: a) plaća mora biti dolična; b) mora biti prikladna njihovu položaju; c) dovoljna njihovim i obiteljskim potrebama; d) usklađena prema propisima svjetovnog prava, f) laici moraju biti zdravstveno osigurani; g) moraju biti i mirovinski osigurani. Praksa poznaje trostruku službu i suradnju vjernika laika: a) nekada je ona počasna i samo savjetodavna, b) nekada pomažu samo na ograničeno vrijeme, ali nekada je i c) rad s potpunom predanošću za poslove Crkve, tzv. *full time* raspoloživost – *cjelovito radno vrijeme*. Ako je laik u Crkvi toliko aktivan - zaposlen, da mu je ono što radi u njoj i za nju osnovno životno zanimanje, onda mu je to zanimanje i osnovni izvor prihoda, stvarna zarada za vlastite potrebe i za obitelj.³⁰ Crkva je takvim propisom samo zaštitila vjernika laika kao radnika, a morala je to učiniti radi pravde jer je to osnovno njegovo radničko pravo. Uostalom, kada to Crkva ne bi radila, a tko će drugi?

4. Najnovije odredbe i upute

Gore u naslovu sam stavio: *vjernici laici u crkvenim službama* smatrajući da je u ovom trenutku za nas važno razmotriti to pitanje. Iz predstavljenih saborskih dokumenata i kanonskih odredaba imamo mnoge smjernice u kojem pravcu se mora ići, no opet praksa može biti drukčija. Često se put u životu sučeljavaju stari načini mišljenja i saborski nauk te potpuno nove odredbe, na koje nismo navikli. Nije to samo naš lokalni problem, ima s time teškoća i cijela Crkva, pa je

289-297. Proučivši pravnu i povijesnu građu zašto je kan. 281., § 1. tako stiliziran, autor na temelju izvora tvrdi da je u kanonu namjerno izbjegnuto isticati *pravo klerika na plaću* zbog onakvih biblijskih tekstova, ali i zbog toga što su se u pojedinim krajevima svijeta klerici bili počeli udruživati u sindikate i stvarati pobune protiv biskupa – *poslodavaca*, boreći se za svoje plaće, kao što to rade ostali radnici. Naglasak je na tome da klerik mora imati evanđeosku motivaciju u svojem radu, a Crkva ga sigurno neće ostaviti bez dostojnih sredstava za život, dakako ovisno o vremenu i sredini u kojoj se nalazi.

30 Ta odredba kanona, s obzirom na laike, ističe da je njihova konkretna zadaća potpuna raspoloživost za Crkvu i za apostolat. Međutim, regulacija njihovih prava i obveza, s jedne strane, u odnosu na zadaće, kojima su se posvetili, s druge strane, spada na kanonsko pravo, i to po statutima tih ustanova i po ugovorima. U posljednjoj liniji i ovaj kanon 231., § 2., naređujući da se uvaži i ono što propisuje građansko prvo, stavlja naglasak baš na te civilne propise o plaći, na mirovinsko i zdravstveno osiguranje. U Crkvi uposlene laike treba jednostavno izjednačiti s drugim radnicima u konkretnom društvu. Usporedi o tome tumačenje kan. 231., *Codice di diritto cnaonico, edizione bilingue commentata*, I., Logos, Roma, 1986., 198.

upravo zbog toga izašao svojevrsni dokument – uputa Svete Stolice, a nosi naslov *Ecclesiae de mysterio – O suradnji laika s ministerijalnim svećeništvom* od 15. kolovoza 1997. god.

Navikli smo do sada, da sam Papa izdaje pojedine crkvene dokumente. Ako to nije on, onda jedna od kongregacija, ili pojedino Papinsko vijeće. Ponekad su to možda učinile dvije takve vrhunske ustanove Svete Stolice!³¹ Međutim, na koncu ove, gore spomenute, upute stoji da ju je Papa odobrio 13. kolovoza te godine, i naredio da se objavi, ali je ona potpisana od 6 kongregacija i od dva Vijeća. Dakle *osam središnjih crkvenih ustanova* stoji iza te upute.³² To naznačuje da je stvar vrlo važna i da se obrađena materija u toj uputi mnogih tiče, a svi potpisani su pripomogli da se takvo nešto izradi i da bude objavljeno kao pouka i uputa te na pomoć cijeloj Crkvi.

*Uputa prije svega naglašava ovo: Iz misterija Crkve proizlazi poziv koji je upućen svim članovima Mističnog Tijela da aktivno sudjeluju u poslanju i izgradnji Božjega naroda kako bi svi bili u organskoj cjelini s obzirom na različite službe i karizme... Treba shvatiti suvremenu urgentnost i važnost apostolske aktivnosti vjernika laika u sadašnjosti i budućnosti evangelizacije! Crkva se ne može odreći te pomoći, jer joj je to u naravi, a i zato što mora ostvariti vlastito poslanje evangelizacije.*³³ Tu su, kako vidimo, istaknuti i teološki razlozi i sadašnja nezaobilazna potreba pomoći vjernika laika. Uputa to opravdava i tvrdnjom da *suradnja mora biti kako na duhovnom području - da bi se Kristova poruka i njegova milost donijela ljudima - tako i na onom vremenitom – da se prožme i usavrši evanđeoskim duhom red svjetovnih stvarnosti.*³⁴

Uputa zatim ističe bitna teološka načela: *Krist, vrhovni i vječni svećenik, htio je da Crkva sudjeluje na njegovu svećeništvu.* Svi kršteni posvećeni su da tvore jedan duhovni hram i jedno svećeništvo te da tako svojim zalaganjem doprinesu duhovne žrtve, kako bi se upoznao Kristovo djelo spasenja, ali i njegovo nastojanje da nas oslobodi od tame i dovede na svjetlo (usp. 1 Pet 2,4-10). No premda se hijerarhijsko i kraljevsko svećeništvo bitno razlikuju, i jedno i drugo - svako na

31 Npr. direktive za suradnju biskupa i redovničkih zajednica *Mutuae relationes* od 14. svibnja 1978. god. potpisala je *Kongregacija za ustanove posvećenog života i Kongregacija za biskupe*, upravo radi zajedničkih poslova i međusobne pomoći jednih drugima.

32 Prvi je potpis zamjenika prefekta Kongregacije za klerike, zatim su potpisi predstojnika 5 drugih kongregacija: a) za nauk vjere; b) za božanski kult; c) za biskupe; d) za evangelizaciju naroda, d) za redovnike; te dva papinska vijeća: a) Vijeće za laike, b) Vijeće za tumačenje ZKP-a. Originalni tekst i talijanski prijevod dokumenta u: *Enchiridion Vaticanum*, 16., 548-607.

33 *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 671.

34 *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 673.

svoj način - ima udjela na Kristovu svećeništvu.³⁵ Međutim, *među njima mora biti jedinstvo*, jer Duh Sveti ujedinjuje svu Crkvu i u zajedništvu i u služanju i daje joj razne darove i hijerarhijske i karizmatske. Ipak treba različito gledati na način sudjelovanja. Dok se opće – kraljevsko svećeništvo svih vjernika, dakako i laika, ostvaruje u *razvoju krsne milosti, u životu po vjeri i ljubavi, životu po Duhu*, istodobno ministerijalno svećeništvo treba biti *upravo na usluzi tome općem svećeništvu*. Baš zato ono ima svetu vlast – spada u hijerarhiju, da bi vjernicima bilo na uslugu.³⁶

Zatim *Uputa* skreće pozornost na *jedinstvo i na različitosti zadaća u služanju* u Božjem narodu. Svrha ministerijalnog svećeništva je služba *poučavanja, posvećivanja i upravljanja*, i to je bit svećeničke pastoralne djelatnosti. One se ne mogu čak ni razdvajati jedna od druge. Što više, to ministerijalno svećeništvo se ničim drugim u Crkvi ne može nadomjestiti, ni zamijeniti. Međutim već je Sabor i na tom području istakao *izravnu suradnju nezaređenih laika u specifičnim zadacima pastira*. U tom vidu *Uputa* navodi odredbu kan. 230., § 3.: *Gdje bi potreba Crkve to iziskivala, i ako nema službenika, mogu laici, preuzeti neke njihove dužnosti: obavljati službu riječi, predvoditi vjernike u bogoslužnim molitvama, krstiti i dijeliti svetu pričest*. Ovdje je jasan naglasak da to *laicima nije redovita zadaća ni dužnost*, ali su ipak *prikladni da ih pastiri uzmu u pomoć!* Vjernici laici su u takvim izvanrednim okolnostima samo *nadomjestak*. Dokument naglašava da je ono gore, u kanonu uzakonjeno, *iznimka, i to zbog spleta okolnosti*, i takvu je treba smatrati, a ne može se i ne smije uzeti iznimku kao redovnu pojavu u cjelokupnoj Crkvi i za svako vrijeme.

Dokument naglašava da, s obzirom na to, po raznim krajevima ima zloraba i pogrešnog tumačenja, a često i prakticiranja stvari koje prelaze i teološko-dogmatski pogled na ministerijalno i kraljevsko svećeništvo, ali i gore spomenutu nevolju nekih partikularnih crkava zbog manjka svećenika. No pogrešno je i štetno što se to *iznimno* uvodi kao opća i redovita praksa. Prvo moramo biti na čistu sa samim pojmovima: naime, nije isto ministerijalna služba – *ministeria* s jedne strane, što spada samo *na zaređene službenike* Crkve, a drugo su tzv. *obveze – officia te dužnosti – munera, svećenika*, pri čemu im u iznimnim slučajevima mogu pripomoći i vjernici laici. Tu postoji razlika i u

35 Tumači Zakonika s pravom ističu da se pazi na te razlike: "Ne mogu svi sudjelovati na isti način i ne stoje svima na raspolaganju jednaka sredstva... drukčiji je način vršenja općeg svećeništva svih kršćana od vršenja ministerijalnog svećeništva onih koji su primili sveti svećenički red; drukčija su sredstva kojima se služe jedni ili drugi, drugačija je i vlast, koja je skopčana s različitim službama u Crkvi." Velimir BLAŽEVIĆ, *Vodič kroz Crkveno prvo za vjernike*, Svjetlo riječi, Sarajevo - Zagreb, 2007., 30.

36 Usp. *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 683-687.

biti i u stupnju. Ministerijalna služba je *produžetak Kristove svećeničke službe*, što je kroz povijest i tradiciju bilo jasno i u nauci i u praksi.

Treba uočiti odredbu kan. 230., § 3.:... *iznimno i laici mogu nadomjestiti* neke svećeničke dužnosti - *officia*, ili odredbu kan. 943.: *u posebnim okolnostima i netko drugi* može izložiti Sveto Otajstvo na klanjanje; ili kan. 1112.: biskup uz pozitivno mišljenje BK-a i pristanak Sv. Stolice *može ovlastiti laike da prisustvuju ženidbama*. Sve su to stvarne iznimke i samo nužni nadomještaj svećeničke službe, jer je potreba za njom velika, budući da svećenika nema. Slično je i s odredbom kan. 766. – *propovijedanje laika*; međutim kad je homilija u pitanju, kan. 767., § 1. izričito naglašava da je to pridržano *jedino svećeniku i đakonu*. Nisu spomenute nikakve okolnosti da bi i to iznimno mogli bilo kada i bilo gdje obavljati vjernici laici.

Posebno se *Uputa*, osvrće na propis kan. 517., § 2. *Ako nema dovoljno svećenika, a dijecezanski biskup... smatra da pastoralno djelovanje treba povjeriti đakonu ili nekoj osobi koja nema svećeničkog biljega, neka postavi svećenika koji će vlašću i ovlastima župnika voditi pastoralni rad*. Uputa jasno ističe da ta *osoba nije surogat ili nadomjestak župnika*, jer za postavljanje valjanog župnika, po kan. 521., § 1. kandidat mora imati sveti svećenički red. Dekretiranom laiku je po kan. 517., § 2. *je povjereno samo pastoralno djelovanje, ne župnička služba*.³⁷

Uputa dalje govori o odnosima i suradnji laika u organizmima partikularnih crkava, o liturgijskoj suradnji, o njihovoj pomoći pri podjeli svete pričesti,³⁸ u apostolatu bolesnika,³⁹ što je i kod nas provedivo pa i moguće. Međutim, u *Uputi* postavljeni *uvjeti za sudjelovanje vjernika laika kod vjenčanja* (kan. 1112.) jedva da se kod nas mogu ispuniti. Naime, za takve slučajeve *Uputa* pretpostavlja da: a) dopuštenje daje samo dijecezanski biskup (ne njegovi vikari!), i to kad stvarno nema svećenika, b) i ordinarij mora imati pozitivno mišljenje BK-a; c) mora imati čak i dopuštenje Svete Stolice,⁴⁰ a sve troje zajedno kod nas je jedva moguće ostvariti.

I s obzirom na sprovod – da ga vode vjernici laici - u našim prilikama i miješanim sredinama *Uputa* je jedva provediva. Posebno zato jer živimo u raskršćanjenom svijetu i velika je otuđenost mnogih sudionika na sprovodu od praktičnog vjerskog života. Zato su sama smrt

37 Usp. *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 711-713.

38 Uputa kaže pri dijeljenju sv. pričesti laici mogu pomoći samo ako nije nitko drugi od svećenika (osim slavitelja) prisutan i ako je stvarno velik broj vjernika za sv. pričest (EV 16., 727).

39 Njihova pomoć u svezi bolesnicima bila bi: da bolesnike prate u njihovim teškim mukama, da im bude želju za sakramentima, zatim biti bolesnicima na raspolaganju, pomažući u pripravi te primanju sakramenata, ali je svećenik *jedini i valjani djelatelj bolesničkog pomazanja* (kan. 1003., § 1.).

40 Vidi *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 731- 733.

pa zatim i sprovedu posebna pastoralna prilika za izravan susret svećenika i s takvim vjernicima. Stoga je poželjno, makar i uz veće žrtve, da kod nas svećenici ili đakoni vode sprovode. A samo u slučaju stvarnog manjka svećenika mogu to odraditi vjernici laici,⁴¹ dakako da bi trebali biti poučeni i s doktrinarnog i s liturgijskog motrišta. Jedva da je kod nas takvo nešto moguće, posebno, uzevši u obzir kako bi na to gledali sami vjernici i rodbina pokojnika!

Zaključak naglašava da se ta *Uputa* predaje pastoralnoj revnosti biskupa i zaređenim službenicima, nadajući se da će donijeti obilne plodove, te navodi Papine riječi: *Treba prepoznati, braniti, promovirati i koordinirati s mudroču i odmjerenošću posebni dar svakoga člana Crkve, ali ne miješajući uloge, zadaće te teološke i kanonske uvjete.*⁴² Dakle i temeljem navedenih saborskih dokumenata pa zatim kanonskim odredbama i ovim vrlo važnim dokumentom određen nam je jasniji pravac kretanja u suradnji s laicima. No u mnogo čemu je i omeđen prostor suradnje s njima. Zna se točno dokle dopire njihovo pravo i obveza, a što im se iznimno ustupa i pod kakvim uvjetima. A zna se i što nikako ne mogu. Kad se sve to ima na umu i prihvati onako kako je Crkva odredila, onda suradnja može biti plodna i učinkovita, a izbjeći će se pretjeranost s jedne ili s druge strane. To bi, uostalom, trebala biti i svrha ovog izlaganja.

LAY PEOPLE IN CHURCH MINISTRIES

Summary

A modern way of living – in which co-responsibility and care of all members of the community or the society for the common good is highlighted and put into practice – is also visible in today's Church. A major contribution to this was made by the Second Vatican Council's Dogmatic Constitution on the Church, Lumen Gentium, in which the Council explicitly lays out, chapter by chapter, the nature of each individual's duties. The Council stresses that all are included, all are co-responsible, and all are called to cooperate: from the Pope, who is Christ's vicar, through the bishops and priests, to the last lay believer. In addition to the Dogmatic Constitution on the Church we regularly find this idea of involvement and co-responsibility in other documents of the Second Vatican Council.

Because of the specific circumstances of the church in Bosnia and Herzegovina, the article focuses in particular on the stance that the clergy should adopt toward lay people, especially toward women. Current church regulations are examined to establish in what way, when, and in what areas lay people can and should help; how to prepare for this help; how to evaluate it and how to reward it, including, where appropriate, the question of payment, especially in circumstances where lay people are

41 Usp. *Red sprovoda*, Uvodne napomene br. 19., KS, Zagreb, 1983., 10.

42 *Enchiridion Vaticanum* 16., br. 738.

clearly better qualified than members of the clergy, areas that should not be neglected.

*The article concludes with an explanation of the instruction, *Ecclesiae de mysterio*, and points to dangers, such as overextension, that many local Churches fall into. In light of this, the Holy See, with this large but clear document, calls for cooperation between priests and lay people, but also cautions against serious theological and canonical failures, and expresses the hope that pastors, through this Instruction, will have clear direction for future and fruitful cooperation.*

Key words: *dignity of lay people, cooperation of laity in the Church, rights and duties of lay people, compensation to lay people for work and the limits placed on lay ministry.*

Translation: Darko Tomašević and Kevin Sullivan